

Универзитет у Београду, Филолошки Факултет,
докторске академске студије Културе, Београд

DOI 10.5937/kultura1650289S

УДК 73/77.049(4)"17/18"

904:72.031.2(=821.173)

прегледни рад

ЦИВИЛИЗАЦИЈА МАЈА У АРХИТЕКТУРИ

ПРИМЕРИ СА ЦРТЕЖА, ГРАФИЧКИХ ОТИСАКА И РАНЕ ФОТОГРАФИЈЕ (XVIII - XIX век)

Сажетак: *Циљ овог рада је да истражи цивилизацију древних Маја, на сачуваним примерима цртежа, графика и фотографија, архитектуре, које су настале током осамнаестог и деветнаестог века. Методолошки апарат је развијен у хронолошкој вертикали која се пружа од почетака истраживања и ликовног презентовања цивилизације древних Маја у делу европских уметника. Пресек истражености предмета проучавања и ликовних прилога систематизован је тако да омогући праћење историјских околности које су иницирале поједине експедиције, односно на услове и стручност оних који су у њима учествовали, као и доприноса који су дале познавању мајанске архитектуре. Такође, у обзир је узет и контекст европске културе, али и посматрања архитектуре као цивилизацијске и уметничке тековине древних Маја.*

Кључне речи: *цивилизација, древне Маје, архитектура, контекст европске културе, уметничке тековине*

Увод

Друштво и архитектуру вековима повезују заједничке вредности. Колико су на развој архитектуре утицала друштвена дешавања, толико је и архитектура утицала на обликовање друштва. Било да се архитектура узима као симбол одређеног цивилизацијског поретка, било да су тражени упечатљиви репери архитектуре једног времена, примена

уметничких, стилских и технолошких решења увек је у одређеној мери била повезана са друштвеним контекстом. Архитектура је у великој мери зависила од друштвених околности и очекивања утицајних политичких фактора. Сходно томе, архитектура и друштво преплитали су се и допуњавали на разне начине. Карактеристичан пример прожимања друштвености и архитектуре, представљају храмови који су подигнути у време класичног периода цивилизације Маја.

Ова архитектура показивала је елементе чврсте морфолошке структуре, која је формирала наизглед заокружену градитељску целину. Стога се у овом раду настоје истражити појаве које су посредством архитектуре, као цивилизацијског параметра, те архитектуре као уметничке дисциплине, обликовале карактер и усмеравале токове архитектуре цивилизације Маја у класичном раздобљу. У обзир су узета њена друштвена и културна важност, али и семиотика специфичних естетских параметара којима је конструисана градитељска физиономија ове архитектуре.

Узимајући у обзир уметнички контекст архитектуре, али и чињеницу да су европски научни кругови у осамнаестом и деветнаестом веку, на пољу друштвено-хуманистичких научних дисциплина имали препознатљив европоцентричан карактер, чини се важним да се истакну значај и домети сусрета двеју древних цивилизација, европске са једне стране, и цивилизација са меридијана Новог света, с друге стране. Будући да је графика била најраспрострањенији и најдостојнији информативни медиј у овом периоду, а узимањем у обзир њеног уметничко-ликовног карактера, знања која је у Европу преносила о цивилизацији Новог света, чине је виталним делом корпуса европске визуелне културе.

Историјски контекст и распрострањање архитектуре Мајанске цивилизације

Историографска изучавања мајанске архитектуре, започета су 1960. године, са радовима Џорџа Кублера (George Kubler), који је издвојио основне елементе ове архитектуре и сместио их у шири историјски контекст Мезоамеричке и Андијске архитектуре.¹ Храмови који сведоче о присуству мајанске цивилизације на овим просторима, распростирани су се на територијама данашње средње Америке, коју је насељавало више етничких група, коју су делиле заједничку

1 Kubler, G. (1961) *The Design of Space in Maya Architecture, in Miscellanea Paul Rivet: octogenario dicata*, México: Universidad Nacional Autónoma de México D. F., 515-531.

културу, језик и сличан систем веровања, али не и заједничку националну свест.

Архитектонски језик мајанских храмова, говори о заступљености истог градитељског идиома, који је био прихваћен широм мезоамеричког света. Најрепрезентативнији примери ових храмова, налазе се на локалитетима познатим као *Maya West*, *Bonampak*, *Yaxchilan*, *Palenque*, *Piedras Negras* и *Tonina*.² Морфолошки и функционални извори ове архитектуре, у литератури су виђени као идиосинкретички и локални у исто време, као засебне форме јединствене групе храмова, са специфичним системом универзалних и локалних значења.³

Та су значења била уско повазана са системом веровања древних Маја, са њиховим светковинама, фолклорном и сакралном културом. Формални извори виђени су у традиционалној архитектури мајанских племена, са три фундаментална елемента – платформе, колибе и процесије. Храмови су подизани као слободностојеће грађевине, са четири слободне стране, пирамидалне силуете, постављене на широку платформу, са централно усеченим процесуалним путем и посвећеним простором храма на врху пирамиде, који је изведен из традиционалне архитектуре мајанских колиба.

Ови храмови су били део пажљиво испланиране урбанистичке структуре, коресподентни са друштвеним статусом, али и подложне функционалним аспектима градског живота, који је подразумевао водоводну мрежу као један од најбитнијих елемената политичке стабилности друштва. Архитектура је такође говорила о поретку владарске класе, а њена важност је исказивана укључивањем рељефних представа у архитектонски склоп мајанских храмова. Сматра се да је форма мајанског храма, настала у тзв. прекласичном периоду (око XV века п. н. е. – III век н. е.). Грађене су степеначасте пирамиде са платформом на врху и малим светилиштем, које је било посвећено неком од божанстава из мајанске митологије. Систематична изградња храмова која је подразумевала укључивање храма у урбану структуру великих градских центара, као што су: Паленке, Ћићен-Ица, Ушмал, Коба, Тулум, Тикал, Пиједрас, Неграс, Уашактун, Јашћилан, Копан, одвијала се у време класичног периода Маја (IV-IX век). Ове градове насељавале су популације до четрдесет хиљада становника. Храм је био центар друштвеног живота

2 Houston, S. D. ed. (1998) *Function and Meaning in Classic Maya Architecture* Washington: *Dumbarton Oaks Research Library and Collection* Washington, D. C., p. 188.

3 Исто.

древних Маја, са претпостављеним мултифункционалним наменама, које су укључивале религиозне и културне светковине.

Ток развоја мајанске цивилизације десио се са постепеним доласком толтечких племена, која су војно поразила Маје, а коначни крах наступио са доласком шпанских освајача у шеснаестом веку, који су трајно изменили друштвено-политичко уређење, верску и културну структуру мајанског друштва. Овај период познат је као посткласични, а често се назива и колонијални. У овом периоду, посрнула цивилизација Маја, нестала је у потпуности. Наследила су је племена која су нису била део исте етничке целине, као што у крајњој линији то нису биле ни Маје.

Са шпанским освајачима, стигли су и свештеници мисионари, да домородачким народима проповедају хришћанство, и да их уче шпанском језику. Тако је војно поробљавање, пратило и културно поробљавање, и брисање верског идентитета. У позном колонијалном добу у осамнаестом и деветнаестом веку, из Европе су почели стизати и први уметници, а за њима и научници, који су затекли руине једне велике цивилизације.

Научно и уметничко интересовање за мајанску цивилизацију у Европи

Мада је први сусрет Европског света са мајанском цивилизацијом протекао насилно, поробљавањем и рушењем света, који европски народи нису схватили и разумели, и који су безобзирно уништили, два века касније јавило се интересовање за тековине ове, у то време већ ишчезле цивилизације. Интересовање су побудили уметници, који су у време доминантог романтичарског расположења широм европског континента, у предвечерје буђења националне свести, настали показати свет који је превазилазио оквире европског света који је већем делу Европе, заправо био у потпуности стран. Историјска мисао о цивилизацији Маја, први пут се јавила крајем седамнаестог века, међу католичким свештеницима мисионарима, који су у напуштеним градовима Маја, први пут уочили обресе једног света, потпуно страног духу и менталитету европских народа. Наредни век, протекао у откривању цивилизације древних Маја. Аматерска археологија и путујући писци, су побудили интересовање за ову америчку цивилизацију, и допринели њеној популаризацији широм европског континента.⁴

4 Demarest, A. (2004) Ancient Maya, in: *The Rise and Fall of rainforest civilization* Cambridge: Cambridge University Press, p. 31.

*Допринос шпанских свештеника
познавању цивилизације Маја*

Најранији покушаји истраживања цивилизације древних Маја, датирају из седме деценије шеснаестог века, када је бискуп Дијего Де Ланда (Diego de Landa) написао студију о Јукатану.⁵ Међутим, овај бискуп је много познатији био по својој бруталности и инквизиторској делатности. За време свог бискуповања у Јукатану, спалио је готово читаво литератно и културно наслеђе једног народа. Светска културна баштина, највише је изгубила спаљивањем сликаних књига Маја, познатих као кодекси, који су баштинили културну и верску традицију ове древне цивилизације. То је довело до готово парадоксалне ситуације, у којој је Де Ланда био један од највећих уништитеља цивилизације древних Маја, али и незаобилазан извор за разумевање и познавање великог корпуса културно-националног наслеђа народа Маја. У Де Ландиним писањима, веома пажљиво и систематично су забележени подаци из историје Маја, веровања, писања, економије и календара. Откривене три века, касније, његови рукописи су се нашли у основи истраживачких напора који су у деветнаестом веку чињени на лоцирању и изучавању изгубљених градова древних Маја.⁶

У току 1695. Андрес де Авендано (Andres de Avendano) у Лојоли обимно је писао о Мајама и његовим напорима у ширењу хришћанске догме. У његовим хроникама, први пут је осветљена култура Маја, њихова књижевност, веровања и свакодневница. Истраживања су настављена осам деценија касније, 1773. када је о древном граду Паленке писао отац Рамон Ордонез де Агилар (Ramon Ordones de Aguilar), на основу сарадње са бискупом Нуњез де ла Вега (Nunez de la Vega). Агилар је писао о мајанском богу пролећа Вотану, а градитељство храмова у Паленкеу је видео као одјеке утицаја са Блиског Истока. Вотан је описан као историјска личност, велики херој који је пропутовао земље од Палестине до Египта, одакле је стигао у Мезоамерику, конкретно у Паленке, где је постао божанство. Агиларова теза инспирисала је поручника Естебана Гутијереза (Esteban Gutierrez) који је исте године покренуо прву истраживачку експедицију у граду Паленке.⁷

5 Студија је позната под називом *Relación de las Coasas de Yucatan*, виде-ти: Demarest, *Ancient Maya*, p. 32.

6 Исто, стр. 32.

7 J. J. Mark, *Early Explorers of the Maya Civilization: From Aguilar to Walden*, 12 July 2012., 29. September 2015., <http://www.ancient.eu/article/418/>

Почеци визуелне презентације цивилизације Маја

Под патронатом шпанске круне, 1784. у Паленке је упућена још једна еспедиција предвођена поручником Хозе Антониом Калдероном (Hose Antonio Calderon).⁸ Резултате својих истраживања и цртеже Калдерон је публиковао наредне, 1785. године.⁹ Калдерон је из Шпаније стигао у мало насеље Санта Доминго, надамак Паленкеа, одакле је руководио ископавањима и истраживањима древног мајанског града. Службени назив истраживања је био *Изгубљени град*. У кратком извештају који је поднео генералу Џозефу Естачерији (Josef Estachería) у Гватемали, након свега три дана, Калдерон је приложио кратку дескрипцију палате и податак о постојању више од две стотине других објеката. Такође, поднео је и пет цртежа, два рељефа, један цртеж палате, и један мотив са стеле на Храму Сунца.¹⁰ Ови цртежи откривају да Калдерон није био уметник-аматер, недовољно квалитетан цртач, али су ипак важни као први примери визуелног репрезентовања остатака цивилизације Маја, коју поставили темеље будућим истраживачким експедицијама.

Поучени искуствима са претходне експедиције, шпански двор, је на личну иницијативу Краља Карлоса III, у Паленке, већ 1787. упутио нову експедицију, у којој се нашао и мало познати уметник Рикардо Армендаризом (Ricardo Armendaris), познат и као Игњацио Армендарис (Ignacio Armendaris). За разлику од Калдеронових аматерских цртежа, Армендаризови радови су били професионално израђени. Данас се сматрају првим уметничким ликовним пролозима који су обрађивали теме из историје цивилизације Маја. Резултате експедиције коју је предводио капетан Антонио дел Рио (Antonio del Rio), Алмендариз је публиковао исте године.¹¹ Експедиција је била упућена у мају 1787. са пажњом је пратио шпански монарх, пасионирани љубитељ античке уметности, са којом се сусрео током боравка у Напуљу. Истраживање и ископавање Паленкеа, овај пут трајало је пуне три недеље. Након тога још пет недеља је

8 Pillsbury J., Kline, E. and Gazzo, B. eds. (2009) *Archaeological Illustration in the Americas. Highlights from the Dumbarton Oaks Research Library and Collection*, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, p. 15.

9 Calderón J. A. (1993) *Descripción del terreno y población Antigua nuevamente descubierta en las inmediaciones del pueblo de Palenque*, Madrid: Facsimile, 1785., Testimonio, p. 18.

10 Pillsbury, J., Kline, E. and Gazzo, B. eds. *Archaeological Illustration in the Americas*, p. 15.

11 Almendariz, R. (1993) *Estampas de Palenque Madrid: Facsimile, Testimonio*, p. 112.

проведено у документовању и систематизацији резултата истраживања. За то време Алмендариз је израдио тридесет цртежа, на којима је приказао штучу декорацију, рељефне представе са палата и храмова, као и древне текстове. Међу радовима нашли су се детаљни прикази руинираних архитектонских целина. У обиљу сложених сцена и мотива, Алмендариз је издвојио глиптих приказе које је композиционо организовао поделом на два до осам редова, са великом сценом која је репрезентовала мање групе мотива.¹²

Материјални и писани резултати који су сакупљени на овој истраживачкој експедицији чувају се у Музеју Америке у Мадриду. Међутим, цртежи и остали визуелни прилози углавном се чувају у приватним колекцијама.¹³

Израђене илустрације, и данас спадају међу најдетаљније и нејверодостојније цртеже Паленкеа, који представљају важно сведочанство о стању архитектуре Маја у осамнаестом веку. Наравно: „да би се показало да нешто постоји потребан је и један онтолошки предуслов – то мора да постоји. Није довољно само се потрудити око показивања. Ако противречности нема-онда се она не може ни показати.”¹⁴ Такође, су утемељили ликовни миметички приступ историјском наслеђу Мезоамеричких цивилизација, који је превладало у наредном периоду са порастом уметничког интересовања за неоткривене меридијане пре Колумбовске Америке. Као што се нагло јавило, интересовање за резултате овог истраживања је нагло и опало јел није било никаквих нама познатих писаних противречности, дакле њихова истраживања су текла врло произвољно. Прва штампана публикација настала је тек три деценије касније, 1822. у Лондону у приређеном издању о руинама древних градова Хенрија Бертода (Henry Berthouda).¹⁵

У овој публикацији уврштено је било Алмендаризових седамнаест цртежа које је одабрао и припремио француски уметник Жан Фредерик Валдек (Jean-Frederick Waldeck). Он је на основу Алмендаризових цртежа израдио гравире, по којима су рађени графички отисци који су уврштени у поменути публикацију. Међутим, ове илустрације су одступиле од оригинала и попримиле египатски карактер, сходно

12 Pillsbury, J., Kline, E. and Gazzo, B., нав. дело, стр. 17.

13 Las colecciones, <http://www.mecd.gob.es/museodeamerica/coleccion.html>, June 13, 2011, August 21 2015.

14 Prnjat, A. (2012) Antisemitski diskurs i odbacivanje traganja za istinom, *Kultura* br. 136, Beograd: Zavod za proucavanje kulturnog razvitka, str. 432.

15 Pillsbury J., Kline, E. and Gazzo, B. нав. дело, стр. 21; Наслов публикације је: *Description of the Ruins of an Ancient City*.

Валдековим личним схватањима о истоветности египатске и мајанске цивилизације.

Валдек је у Мексико стигао 1825. године са енглеском рударском експедијом као инжењер. Врло брзо је напустио инжењерску позицију и посветио се преколумбовским археолошким локалитетима. У Паленкеу је живео између 1832. и 1833, а 1834. године је упућен у Ушмал, на експедицију коју је финансирао ирски гроф Едвард Кинг (Eduard King), пасионирани антиквар. Ту је био ангажован као цртач ушмалске архитектуре, али је и радио предлоге за архитектонску реконструкцију, дајући често екстремне фантастичне предлоге и визије ове архитектуре, које нису имале никаквих додирних тачака са аутентичним аспектима архитектуре древних Маја.¹⁶ Вођен ставом о истоветности египатске и мајанске архитектуре, Валдек је храмове Ушмала цртао тако да у потпуности одговарају храмовима древног Египта, чиме је уместо историјских докумената, створио један фиктиван свет Маја, а нису му страна била ни фалсификовања историјских података, односно измишљања непостојећих артефаката која су у великој мери дискредитовала професионалност његовог рада. Тако је на цртежима рељефних стела из Паленкеа, Валдек доцртао слонове, којима је покушао оправдати везу између цивилизације Маја и Азијских цивилизација, а јавили су се и алузије на Атлантиду, изгубљени свет који је пронашао у џунглама Средње Америке. За време свог дугог радног века, израдио је велики број литографија, што реалних, што измаштаних, које је публиковао у више наврата.¹⁷

Експедиције које је наставио да шаље шпански двор, чинили су еминентни стручњаци тога времена. Тако је између 1805. и 1809. године, капетан Гиљермо Дупа (Guillermo Dupax) предводио три мисије које су имале да студијски проуче преколумбијске локалитете у централном Мексику, Оахаса и Тијапасу. Тако је краљ Чарлс IV добио значајне информације о историјским тековинама Нове Шпаније. Дупа је на овом послу запослио професора цртања и архитектуре Хозеа Кастанеду, у то време запосленог у Мексико Ситију. Кастанеда је у свој научни рад увео и анкете, по чему је

16 Cow, M. (1992) *Breaking the Maya Code*, New York: Thames and Hudson, p. 76–77.

17 Године 1938. у Паризу је публиковао *Voyage pittoresque et archéologique dans la province d'Yucatan pendant les années 1834 et 1836*. Са илустрацијама Мериде, Јукагана, Ушмала. Литографије је публиковао и у приређеном издању *Charles Étienne Brasseur de Bourbourg, Monuments anciens du Mexique (Palenque, et autres ruines de l'ancienne civilisation du Mexique)* (Paris: French Government, 1866), p. 121.

био један од пионира ове методолошке дисциплине. Такође, истраживања је заокружио многобројним илустрацијама, које су тачно и аналитички преносиле информације о затеченој архитектури. Паленке је илустрован са двадесет и седам цртежа, у текстуалним декскрипцијама. Мада је такође веровао да су ове просторе населили некадашњи житељи Атлантиде, он није ишао у смеру стварања измаштане фантастичне архитектуре која би сведочила ове ставове, већ је ову теорију настојао елаборирати примерима монументалне архитектуре из Monte Alban, El Tajín, и Паленкеа, за које је сматрао да су морали настати из непознате архитектуре мистериозне Атлантиде. Такође, није остао имун ни на тада све веће помодарство међу европским истраживачима да проналази и подвлачи паралеле између европске антике и архитектуре древних Маја, нарочито Медитеранске антике, тако је на основу описа *tumuli* у Оахаси видео непостојеће обресе европске Античке архитектуре.¹⁸

*Џон Лојд Стивенс (John Lloyd Stevens) и
Фредерик Кезервуд (Frederick Caserwood) –
допринос откривању мајанске цивилизације*

Обим и ниво истраживања цивилизације древних Маја, као и ликовно-илустративна пракса константно се увећавала. Са тим се постепено профилисала засебна научна грана, данас позната као преколумбијске студије. Међу пионирима ових студија, посебно се издвојио Џон Лојд Стивенс. Своја истраживања Стивенс је базирао на студијским путовањима широм Средње Америке (данашњег Хондураса, Гватемале и Мексика), што се показало јако важним за почетке научног истраживања народа Старе Америке. Значај Стивенсовог рада, огледа се пре свега у томе, што је цивилизацију Маја и њену архитектуру, схватао и тумачио као аутохтону културу, а не као народе са Блиско Источних и Медитеранских меридијана. Он је схватио да су Маје биле део аутохтоних америчких култура.

У својим истраживањима сарађивао је са уметником Фредериком Кезервудом, који је радио на припреми илустрација за Стивенсову студију.¹⁹ То су биле црно-беле графике, литографије, слике, цртежи, мапе и планови. У његовом опусу, издвојена су дела која су у романтичарском светлу обрађивала теме из прошлости древних Маја, миметички прецизно и тачно. Због тога је провео чак десет месеци радећи

18 Pillsbury, J., Kline, E. and Gazzo, B., нав. дело, стр. 27.

19 Stephens, J. L. (1841) *Incidents of Travel in Central America, Chiapas, and Yucatan*, 2 vols London: John Murray.

илустрације древних центара мајанске цивилизације. Потребно је издвојити и већи број фино израђених гравура, нарочито једну палату из Паленкеа. Цртању је претходила припрема терена. Руине су прво чишћење и саниране како би се створили услови за израду што репрезентативнијих и како се веровало, веродостојнијих ликовних прилога. То је нарочито било важно за коришћење тзв. Светлих комора, које су овде имале своје ране примене.²⁰

*Дезире Шарни (Désiré Charnay) – зачетник
Пре-Колумбијских студија у Француској*

Након великих помака који су у истраживању цивилизације Маја начињени деловањем Стивенса и Кезервуда, посебно се истакао француски истраживач и археолог Дезире Шарни. Његово истраживање трајало је четири године, између 1857. и 1861. године. Финансирано је и организовано од стране Француског Министарства просвете, а обухватило је територију Средње Америке. Шарнијев рад је значајан и зато што се по први пут осим уобичајених графичких техника, почиње користити фотографија као нови ликовни медиј. Шарни је израдио четрдесет и седам фотографија, које су приказивале мотиве са древне архитектуре и скулптуре, али је развијање истих било веома захтевно и сложено због влажне тропске климе.²¹ Такође, то је захтевало и владање ликовним и графичким вештинама, због кориговања које су се морале вршити на овој раној фотографији. Нарочито важни, били су документовани извори, остаци архитектуре храма из Чичен Ице. Резултате својих истраживања Шарни је публиковао већ 1862, када је изашло Француско издање.²² Касније је изашло издање на енглеском језику.²³

*Маје у истраживањима Алфреда Персивала
Медслија (Alfred Percival Maudsley)*

Попут шпанских и француских, енглески истраживачи су такође дали велики допринос познавању цивилизације Маја. Након Стивенсових исцрпних студија, међу енглеским истраживачима посебно се издвојио археолог Алфред Персивал Медсли, који је након колонијалне дипломатске службе, двадесет година посветио археолошким ископавањима

20 Pillsbury J., Kline, E. and Gazzo, B. нав. дело, стр. 29.

21 Исто, стр. 31.

22 Désiré C. (1862) *Le tour du monde*, Paris: L. Hachette, p. 89.

23 Désiré, C. (1887) *The Ancient Cities of the New World: Being Voyages and Explorations in Mexico and Central America from 1857–1882*, translated by Gonino, J. and Conant, H. S., New York: Harper & Brothers, p. 123.

локалитета древних Маја у Мексику и Централној Америци. За то време је приредио вишетомну едицију која је излазила од 1889 до 1902.²⁴ На овом обимном подухвату Медсли је радио са великим тимом, који је радио на рашчишћавању и припреми терена, евиденцији места, ископина, од којих су неке биле тек откривене и по први пут истражене и веома педантно и систематично документоване. Такође, Медслијева истраживања су значајна и због пионирске употребе тзв. суве фотографије која је коришћена у регионима које су насељавале Маје, као и по коришћењу фотографије у дуплој фолији.²⁵ Осим фотографије коришћени су и ликовни медији цртежа и графике, које је радила уметница Ени Хантер (Ану Hunter). Она је израдила веома детаљне студије *Quirigua*-а, Тикала, *Yaxchilan*-а, Копана, Паленкеа и других локација које су биле обухваћене обимном истраживачком делатношћу.

Закључак

Визуелна презентација цивилизације древних Маја, започела је са најранијим истраживачким експедицијама. Мада су у почетку била аматерског карактера, она су ипак изградила одређени степен визуелне културе, која је била фундамент каснијим истраживањима. Од Калдеронових пионирских напора на пољу илустровања архитектонских остатака мајанских градова, с краја осамнаестог века, до сарадње Стивенса и Кезервуда у петој деценији деветнаестог века, поступно је изграђена научна дисциплина која је у фокусу истраживања имала Мезоамеричке цивилизације, међу којима су средишње место заузимале Маје. Ниво струке, подизан је постепено, често са промењивим интензитетом, мање или више утемељеним ставовима. То је пратио и напредак на пољу визуелне презентације мајанске цивилизације, претежно базиран на илустровању остатака мајанске архитектуре. У том погледу, нарочито важни, били су ликовни прилози Армендиза и Кастанеде, чији је миметички метод и романтичка сензибилност несумњиво утицала и на уметнике који су радили илустрације за потоње стручније публикације. Међу њима посебно је важно издвојити Кезервуда, чија је сарадња са Стивенсом, методологију и научне доприносе у погледу откривања заборављеног света древних Маја, подигла на сасвим нови ниво. Резултат њихових вишегодишњих експедиција по руинираним локалитетима широм мајанских

24 Maudslay A. P. (1889–1902) *Archaeology: Biologia Centrali-Americana; or Contributions to the Knowledge of the Fauna and Flora of Mexico and Central America*, eds. Ducane Godman, F. and Salvin, O. 4 vols. London: R. H. Porter and Dulau, p. 132.

25 Helmut i Gernsheim, A. (1793) *Fotografija sazeta istorija*, Beograd.

меридијана, настао је изузетно вредан корпус ликовних радова (цртежи, графике, слике) који су били уклопљени у европски романтичарски манир. Њихов рад постао је својеврсни бестселер свога доба, са вишемилионским тиражом. Стивенсов и Кезервудов успех више није достигнут, а међу истраживачима из друге половине деветнаестог века издвојили су се Шарни и Маудслеј. Шарнијева цртачка имагинација и нови медиј фотографије поставили су нове стандарде у изучавању Маја, и дали нови подстрек омасовљењу археолошких ископавања. Крајем деветностог века, романтичарски надахнути истраживачи, све више узмичу пред академским приступом наслеђу древних Маја, њиховој архитектури, веровањима и култури. Ширењу академског приступа, посебно је допринео енглески археолог, бивши дипломата Меудслеј, што је и било очекивано с обзиром на његово академско образовање и аристократско васпитање. Он је водио велике експедиције, које су укључиле многобројне екипе на ископавањима, снимању и документовању откривених локалитета. Цртежи, графике, фотографије, слике и други ликовни медији који су коришћени на експедицијама европских истраживача, створиле су у периоду који је био обухваћен темом овог рада, замашан корпус визуелне грађе, која је на слојевит и методичан начин, на примерима архитектуре, бележила трагове велике цивилизације и створила обиман визуелни корпус о најзначајнијем древном народу Америчког континента, народу Маја.

ЛИТЕРАТУРА:

- Almendariz, R. (1993) *Estampas de Palenque* Madrid: Facsimile, Testimonio.
- Brasseur de Bourbourg, C. E. (1866) *Monuments anciens du Mexique (Palenque, et autres ruines de l'ancienne civilisation du Mexique,* Paris: French Government.
- Berthoud, H. (1822) *Description of the Ruins of an Ancient City,* London: Henry Berthoud.
- Calderón, J. A. (1993) *Descripción del terreno y población Antigua nuevamente descubierta en las inmediaciones del pueblo de Palenque* Madrid: Facsimile, 1785, Testimonio.
- Cow, M. (1992) *Beaking the Maya Code,* New York: Thames and Hudson, p. 76–77.
- Désiré, C. (1862) *Le tour du monde,* Paris: L. Hachette.
- Désiré, C. (1887) *The Ancient Cities of the New World: Being Voyages and Explorations in Mexico and Central America from 1857–1882* translated by Gonino, J. and Conant, H. S., New York: Harper & Brothers.

Demarest, A. (2004), Ancient Maya, in: *The Rise and Fall of rainforest civilization*, Cambridge: Cambridge University Press.

Helmut, i Gernsheim, A. (1793) *Fotografija sazeta istorija*, Beograd.

Houston, S. D. ed. (1998) *Function and Meaning in Classic Maya Architecture* Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection Washington, D. C.

Kubler, G. (1961) *The Design of Space in Maya Architecture*, in: *Miscellanea Paul Rivet: octogenario dicata*, México: Universidad Nacional Autónoma de México D. F, p. 515-531.

Joshua J. Mark, Early Explorers of the Maya Civilization: From Aguilar to Waldek, 12 July 2012., 29. September 2015., <http://www.ancient.eu/article/418/>

Las colecciones, <http://www.mecd.gob.es/museodeamerica/coleccion.html> , June 13, 2011, August 21, 2015.

Maudslay A. P. (1889–1902) *Archaeology: Biologia Centrali-Americana; or Contributions to the Knowledge of the Fauna and Flora of Mexico and Central America*, ed. by Ducane Godman, F. and Osbert Salvin, 4 vols, London: R. H. Porter and Dulau.

Pillsbury, J., Kline, E. and Gazzo, B. eds. (2009) *Archaeological Illustration in the Americas. Highlights from the Dumbarton Oaks Research Library and Collection*, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Prnjat A. (2012) Antisemitski diskurs i odbacivanje traganja za istinom, *Kultura* br. 136, Beograd: Zavod za proucavanje kulturnog razvitka.

Stephens, J. L. (1841) *Incidents of Travel in Central America, Chiapas, and Yucatan*, 2 vols London: John Murray.

Tatjana Savić

University in Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade

MAYA CIVILIZATION IN ARCHITECTURE

EXAMPLES OF DRAWINGS, GRAPHIC PRINTS
AND EARLY PHOTOGRAPHY (XVIII – XIX CENTURY)

Abstract

The aim of this text is to explore the ancient Mayan civilization, preserved examples of drawings, graphics, photography and architecture dating between the eighteenth and the nineteenth century. Methodological instruments were developed to follow a vertical chronology extending from the beginnings of research and artistic presentation of the ancient Maya civilization in the work of European artists. A cross reference is made of the researched objects of study and art attachments are systemized to allow tracking of historical circumstances that have initiated certain expeditions, the conditions and the expertise of those who participated in them, as well as the contributions they made to the understanding of the Mayan architecture. Also, the context of European culture has been taken into account as well as the view of architecture as a civilization and artistic achievement of the ancient Maya. Visual presentation of the ancient Maya civilization began with the earliest research expeditions. Although initially amateur, they still managed to build a certain degree of visual culture, which was the foundation of subsequent research. Taking into account the artistic context of architecture, but also the fact that the European scientific circles in the eighteenth and nineteenth centuries, in the field of social and humanistic disciplines, have a distinctive Euro-centric character, it seems justified to emphasize the importance and the scope of the contact between the two ancient civilizations, the European on the one hand, and the Meridian civilizations of the New World, on the other hand.

Key words: *civilization, ancient Mayas, architecture, context of European culture, art values*